

Nr. 14, juni 2001

IN DIT NUMMER:

Het ADC gaat digitaal

Export van de Vrijmaking

Archiefmateriaal

Redactioneel

Het ADC heeft een halfjaar achter de rug, waarin inspanning werd bekroond. Veel voorbereidend werk gebeurde achter de schermen en onttrok zich aan de publieke aandacht, maar was onontbeerlijk voor de volgende resultaten: de besluiten tot overdracht van de archieven van het Gereformeerd Politiek Verbond en van de Nederlands Gereformeerde Kerken; de conferentie over de kwestie-Geelkerken en – last but not least – de verwerving van het diploma Informatiedienstverlening en -management en archivistiek B door de archivaris drs. Irene van der Lugt. Ook vanaf deze plaats wensen we haar van harte geluk met deze bekroning op haar werk. Zij volgde deze opleiding op verzoek van het deputaatschap Archief en Documentatie, dat het ADC beheert en toeziet op de kwaliteit van zijn produkt. Haar afstudeerscriptie handelt over het informatiemanagement van een generale synode, zodat haar studie niet alleen bijdraagt aan de kwaliteit van het ADC, maar ook de kerken ten dienste is.

Dr. George Harinck heeft het afgelopen halfjaar gewerkt aan Princeton Theological Seminary in de Verenigde Staten. Van daaruit was er steeds contact met het ADC en werd de gebruikelijk dienstverlening aan bezoekers gecontinueerd, zij het niet mondeling, maar per e-mail. Over enkele resultaten van zijn werkzaamheden wordt u elders in deze nieuwsbrief geïnformeerd. Al de resultaten en werkzaamheden van het ADC in de afgelopen periode overziende, is er veel reden om God te danken voor de voltoering van alles wat werd voorgenomen. Gesterkt gaan we het volgende halfjaar tegemoet!

In 1946 waren er uiteindelijk zo'n tachtigduizend vrijgemaakten, een kleine tien procent van het totaal aantal leden van de oude Gereformeerde Kerken. Een omvangrijker kerkscheuring kent de Nederlandse geschiedenis van het protestantisme nauwelijks.

Waarom toch die Vrijmaking?

Bovengenoemde vraag naar het waarom van de Vrijmaking en de daarin besloten twijfel aan de juistheid ervan ligt gemakkelijk in het gehoor. Prof. dr. K. Schilder had van meet af aan met dezelfde vraag te maken, zo blijkt uit diens *Verzamelde werken 1944-1945*, het derde deel uit deze serie, dat deze zomer verschijnt bij uitgeverij De Vuurbaak. Schilder trachtte stukje bij beetje duidelijk te maken, wat hem zonneklaar was: dat niet hij in 1944 de valbijl hanteerde, maar dat de generale synode dit deed. Terwijl velen alleen de gevolgen zagen - de scheuring - wees hij gedurig op de oorzaak: het handelen van de synode. Kerkelijke vergaderingen en kerkleden hadden meermalen bij de synode aangedrongen op uitstel van het geding tussen de synode en de hoogleraar tot in Nederland betere tijden zouden aanbreken. Maar de synode had haast, grote haast, zo betoogt Schilder uitvoerig.

Een andere veel gestelde vraag aan Schilder was, waarom hij na zijn afzetting in augustus 1944 niet had gewacht op de bijeenroeping van een volgende synode, waar hij tegen zijn vonnis in appèl kon gaan. Met de Vrijmaking stelde hij de kerken voor voldongen feiten. Schilder legde uit waarom hij nooit in appèl is gegaan tegen zijn afzetting: Hij was ontslagen, en op zijn ontslag waren vele afzettingen van andere ambtsdragers gevolgd – over voldongen feiten gesproken. Maar afgezien daarvan verwachtte Schilder niets meer van synodes, die in de voorgaande jaren afwijzend hadden gereageerd op naar zijn oordeel redelijke verzoeken. De Vrijmaking sloeg inderdaad schrik om het hart van velen in de Gereformeerde Kerken, maar die betrof niet de regen van schorsingen en afzettingen. Niet het mededogen met deze bezwaarden veroorzaakte deze schrik, maar de ergernis over de 'revolutie' die Schilder met de scheuring heette te veroorzaken. Wie echter had verwacht dat Schilder zich stil zou schikken in zijn lot, kende hem net zo min als de hervormde synode Abraham Kuyper kende, toen dat bestuurslichaam dacht hem met afzettingen te kunnen uitschakelen.

Een vraag die ook vaak... Enfin, die kunt u zelf wel invullen, want vrijgemaakt of niet-vrijgemaakt: ieder die peinst waarom de geschiedenis in 1944 deze loop moest nemen stuit op

soortgelijke vragen en raadsels. Schilders verzameld werk is er onder meer om die bezinning te voeden en zo het verleden levend te houden. Het interessante van het deel *Verzamelde werken 1944-1945* is, dat van week tot week kan worden gevolgd hoe Schilder de Vrijmaking verdedigde en hoe hij de opbouw ter hand nam van het leven van de nieuw gevormde kerkengroep. Dit deel bevat opnieuw gepubliceerd en ongepubliceerd materiaal: lezingen en artikelen. Het ongepubliceerde materiaal is afkomstig uit het archief van Schilder, dat op het ADC berust. Op het ADC worden inmiddels ongepubliceerde teksten voor volgende delen van de verzamelde werken gereed gemaakt door drs. W.H. de Gelder, die onder andere Schilders omvangrijke correspondentie onder handen heeft.

de Geelkerken-conferentie

Weinig generale synodes van de Gereformeerde Kerken hebben zo de aandacht van de media getrokken als die welke in 1926 te Assen gehouden werd. Het waren nog niet de dagen dat CNN overal ter wereld *live* het nieuws versloeg. Maar naast de gereformeerde pers berichtten ook ‘neutrale’ dagbladen als *De Telegraaf* en *Het Handelsblad* uitvoerig over de kwestie met verslagen, commentaren en interviews, terwijl zelfs Japanse journalisten naar Drenthe waren gekomen om het thuisfront over het proces-Geelkerken te informeren. En toen de bekende historicus Johan Huizinga korte tijd na de sluiting van de synode voet aan wal zette in New York, moest hij zijn Amerikaanse collega’s eerst eens vertellen of het waar was wat ze in hun kranten gelezen hadden over die zaak van de sprekende slang.

Voor het congres over 75 jaar kwestie-Geelkerken op 23 maart jl. was de belangstelling opnieuw groot. Alles naar zijn eigen maat gemeten uiteraard: buitenlandse journalisten zijn niet gesignaleerd, maar veel dagbladen en kerkelijke periodieken hebben over het congres bericht, terwijl een drietal radioprogramma’s er aandacht aan besteedde, waaronder het historische programma OVT en de veel beluisterde TROS nieuwsshow met Martin Ros. Het door het Historisch Documentatiecentrum van de VU en het ADC in de Lemkerzaal te Kampen georganiseerde congres was zo goed als uitverkocht. Zeer gewaardeerd werd de aanwezigheid van enkele nazaten van dr. J.G. Geelkerken. Inmiddels wordt gewerkt aan een boek, met daarin de uitgewerkte tekst van de acht referaten van de dag, aangevuld met een uitgebreid overzicht van het verloop van de kwestie-Geelkerken. Dit boek, dat verschijnt als deel vijf in de AD Chartas-reeks bij uitgeverij De Vuurbaak, is de eerste monografie over de kwestie en een *must* voor iedere belangstellende in de Nederlandse kerkgeschiedenis van de moderne tijd. U kunt het boek nu reeds bestellen; wordt u donateur,

dan krijgt u het zelfs met korting. Het boek zal verschijnen op de Schooldag van 26 september te Kampen.

het ADC gaat digitaal

Sinds maart dit jaar is het ADC ook te vinden op het world wide web. Via de website www.adckampen.nl is veel informatie over het ADC op het internet toegankelijk. Een belangrijk onderdeel is het overzicht van de aanwezige archieven. Via deze ingang kunt u, voordat dat u een gang naar Kampen wilt maken, controleren of het gezochte archief op het ADC aanwezig is. In de toekomst wordt het mogelijk om ook, indien aanwezig, de plaatsingslijst of inventaris via de website te raadplegen. Interessant zijn ook de links met andere (kerk-)historische sites. De techniek staat voor niets, maar het raadplegen van de stukken zal desondanks gewoon in Kampen moeten gebeuren. U bent en blijft daar van harte welkom. Met het in de lucht gaan van de website, is het ADC ook via een nieuw e-mail adres bereikbaar: E-mail algemeen: info@adckampen.nl. Berichten voor dr. G. Harinck kunnen worden gezonden aan gharinck@adckampen.nl en voor mw. drs. I. van der Lugt aan ivdlugt@adckampen.nl. We zijn benieuwd naar uw commentaar en suggesties voor nieuwe links zijn van harte welkom.

Theologische Schooldag

De schooldag van de Theologische Universiteit vindt dit jaar plaats op woensdag 26 september a.s. Het thema van die dag is 'Hoop doet spreken'. Net als andere jaren opent het ADC deze dag ook haar deuren voor het publiek. Ter gelegenheid van het verschijnen van deel vijf in de AD Chartas-reeks wordt op het ADC in samenwerking met ds. Tj. Kuipers een tentoonstelling over de kwestie-Geelkerken gehouden. Naast het bezichtigen van deze tentoonstelling kunt u die dag publicaties van het ADC aanschaffen en nader kennismaken met het ADC en zijn collecties. Meer informatie over onze activiteiten op de Schooldag kunt u lezen in de Schooldagkrant die in september zal verschijnen.

Dosker en Bavinck

In het archief van dr. R.H. Bremmer bevinden zich onder andere een aantal brieven, die Henry Dosker (1855-1926) schreef aan Herman Bavinck (1854-1921). Dosker en Bavinck waren twee jaar klasgenoten op het Zwols gymnasium. Ze legden in 1873 tegelijk belijdenis van het geloof af in een kerkdienst van de afgescheiden Christelijke Gereformeerde Kerk te Zwolle. Enkele weken later moesten de vrienden afscheid nemen. Doskers vader had een beroep

aangenomen naar de Reformed Church te Grand Rapids. De vrienden onderhielden hun vriendschap echter levenslang per brief. Dosker bezocht Nederland nog tweemaal en Bavinck was tweemaal in de Verenigde Staten, in 1908 voor het laatst.

Bremmer heeft voor zijn boeken over Bavinck niet veel gehad aan deze brieven, maar voor de kennis van Henry Dosker en van het Nederlandse emigrantenbestaan in Amerika zijn deze brieven wel van belang. Dosker schrijft er uitvoerig in over zijn theologische opleiding aan Hope College in Holland, Michigan en aan New Brunswick Theological Seminary, over kerkelijke toestanden in Amerika en Nederland – inclusief een conflict met Abraham Kuyper over Doskers voorlichting aangaande de Doleantie in de Verenigde Staten – en over zijn persoonlijk wel en wee. Dosker speelde in de laatste twee decennia een vooraanstaande rol in de gereformeerde gemeenschap in Michigan, als predikant en als hoogleraar kerkgeschiedenis aan Hope College.

De directeur van het ADC hield in maart een lezing over Dosker aan Hope College, die voor een groot deel gebaseerd was op Doskers in Nederland bewaarde brieven aan Bavinck. Belangstellenden kunnen de tekst raadplegen op de website www.adckampen.nl/adcetera. Inmiddels houden wij ons aanbevolen voor andere brieven van Dosker of voor informatie over de mogelijke vindplaats van de brieven die Bavinck schreef aan Dosker.

wat had de gereformeerde theologie te bieden?

Op vrijdag 9 november a.s. hoopt het ADC een internationale conferentie te houden over de vraag, wat de gereformeerde theologie heeft betekend in de 20^e eeuw. Aan de orde komt wat deze theologie heeft betekend in een eeuw van oorlog, oecumene, totalitarisme, expansieve groei van het christendom, holocaust, secularisatie, rassensrijd en oost-west-spanningen. Welke bijdrage heeft de gereformeerde theologie aan de wereld van de 20^e eeuw geboden en hoe is zij zelf door die eeuw beïnvloed? De vragen zullen behandeld worden in een Nederlandse, een Zuidafrikaanse en aan Amerikaanse context. Deze historische evaluatie van een eeuw theologie is uiteraard van grote betekenis voor de vraag naar de toekomst van deze theologie. Als sprekers zullen optreden: uit Nederland: prof. dr. A. van de Beek (Vrije Universiteit, Amsterdam) en prof. dr. B. Kamphuis (Theologische Universiteit Broederweg, Kampen); uit Zuid-Afrika: prof. dr. R.M. Britz (Universiteit van Bloemfontein) en prof. dr. A. du Plooy (Theologische School, Potchefstroom); en uit de Verenigde Staten: prof. dr. J. Bolt (Calvin Theological Seminary, Grand Rapids) en dr. D.G. Hart (Westminster Theological Seminary, Californië). Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met het ADC.

export van de Vrijmaking

Toen in augustus 1944 de Vrijmakingsbeweging begon, wist men daar in de Verenigde Staten niets van. Het laatste nieuws dat geestverwanten daar over de Gereformeerde Kerken hadden vernomen was over de vrijlating van Schilder uit gevangenschap. Dat was begin 1941. Via het illegale *Vrij Nederland* verkreeg Amerika in augustus 1944 de eerste flarden van informatie over kerkelijke spanningen onder de gereformeerden. Maar het zou duren tot augustus 1945 – een jaar na Schilders afzetting! – voor de eerste substantiële informatie tot Grand Rapids en omstreken doordrong. En eerst vanaf het najaar van 1945 kon er vanuit Nederland drukwerk verzonden worden. Vanaf dat moment kon op basis van brochures en dergelijke een eigen oordeel worden gevormd.

Voor het forum van de Christian Reformed Church maakte de zaak van de Vrijmaking toen reeds geen enkele kans meer. Ze had te kampen met twee grote nadelen: het belangrijkste orgaan van deze kerk, *The Banner*, werd geredigeerd door ds. H.J. Kuiper, die geen sympathisant van Schilder was en hem voor de oorlog had afgeraden naar de Verenigde Staten te komen om twist te zaaien over de gemene gratie. Schilder ging toch en zaaide in 1939 geen twist, maar Kuiper bleef niettemin bij zijn mening. Toen Kuiper het gerucht vernam van Schilders afzetting wist hij meteen: Schilder was nu eenmaal een lastig man en het breekpunt was natuurlijk de gemene gratie! Die gemene gratie was een shibboleth van de Christian Reformed Church, tot confessionele hoogte verheven, sinds deze kerken in 1924 ds. H. Hoeksema hadden afgezet vanwege diens bestrijding van dit leerstuk.

En hier schuilde het tweede nadeel voor een welwillende ontvangst van de Vrijmaking binnen de Christian Reformed Church: Schilder had verkeerde vrienden gemaakt in 1939. De theologische hoogleraren van de Christian Reformed Church lieten hem toen grotendeels links liggen, maar met Hoeksema geraakte Schilder op goede voet – hoewel ze het theologisch lang niet eens waren. Hoe door deze combinatie van Schilders voorgeschiedenis in Amerika en zijn contacten met Hoeksema de deur van de Christian Reformed Church bij voorbaat toegesloten bleek voor de Vrijmaking, valt te lezen op de website www.adckampen.nl/adcetera/. Daar vindt u de lezing die dr. Harinck onlangs hield over dit onderwerp op een congres van de Association for the Advancement of Dutch-American Studies te Grand Rapids, Michigan.

archiefmateriaal

Een vraag die het ADC door plaatselijke archiefbeheerders wordt gesteld, is: waar kan ik goede archiefdozen kopen? Goede archiefdozen zijn zuurvrije dozen. Deze zuurvrije dozen hebben een PH-waarde van 7,1 aan de buitenzijde en 9,3 aan de binnenzijde. De archiefstukken worden in de gevouwen doos nauwelijks door het heersende klimaat in de archiefkast of kantoorruimte beïnvloed. Voor een permanente bewaring is het aan te bevelen om de stukken te verpakken in zuurvrije dossiermappen. Een dossiermap is bestemd voor losbladig verzamelen. Aan drie zijden ervan bevinden zich stofkleppen die de inhoud omsluiten en voorkomen dat de losse stukken uit de map vallen. Het ADC gebruikt zuurvrij archiefmateriaal van de firma Veha in Barneveld. Dit bedrijf biedt de plaatselijke kerken het onderstaand archiefmateriaal, goedgekeurd volgens de Archiefwet, voor een speciale prijs aan, onder de volgende voorwaarden:

1. Minimale afname 50 stuks
2. Alle onderstaande prijzen zijn inclusief BTW
3. Bestellingen zijn rechtstreeks te plaatsen bij: **Veha bv, tel. 0342-490409 en fax: 0342-490975**, onder vermelding van **ADC-regeling** en worden binnen 3 werkdagen geleverd.
4. Levering boven *f* 500,00 geschiedt franco huis. Onder *f* 500,00 worden vracht- en administratiekosten ten bedrage van *f* 20,00 in rekening gebracht.

Archiefdozen

Afmeting (uitwendig) : 383x112x263 mm

Verpakkingseenheid : 50 stuks

Prijs 50-200 stuks : *f* 2,32 per stuk

250 - > : *f* 2,20 per stuk

Dossiermappen

Afmeting : 36x25 cm

Verpakkingseenheid : 50 stuks

Prijs 50-250 stuks : *f* 1,84

250 - > : *f* 1,75

Een minimale afname van 50 stuks lijkt veel, maar een archief van een gemeente met circa 500 leden en een archief daterend vanaf de Vrijmaking heeft voor een goed en verantwoord

beheer van het kerkelijk archief al snel 50 zuurvrije archiefdozen nodig en minstens zoveel mappen. Van harte aanbevolen dus door het ADC.

archieven

In het afgelopen halfjaar zijn de volgende archieven en verzamelingen ontvangen en/of bewerkt:

- ¶ *Archief Bond van Gereformeerde Vrouwenverenigingen, 1946 -1998*
- ¶ *Archief Centrale Diaconale Conferentie aanvulling; microfiches*
- ¶ *Archief Consortium T.H.O.R.A.X., 1984-2000*
- ¶ *Archief Gereformeerde Kweekschool `Albertus Zijlstra' te Groningen, 1961-1984*
- ¶ *Archief Gereformeerde Kweekschool te Amersfoort, 1962-1984*
- ¶ *Archief Gereformeerde PABO te Zwolle, 1980 e.v.*
- ¶ *Archief Gereformeerd Politiek Verbond, 1948-2000*
- ¶ *Archief Kring vrouwenverenigingen Den Bosch e.o., 1966-1988*
- ¶ *Archief Kring vrouwenverenigingen Leiden e.o., 1947 –1997*
- ¶ *Archief Kring vrouwenverenigingen Schiedam e.o., later Vlaardingen e.o., 1948-1999*
- ¶ *Archief ND; aanvulling: dossier T. Holwerda en de kwestie Apeldoorn*
- ¶ *Archief dhr. C. Rupke, 1962-1974*
- ¶ *Archief Stichting Bralectah, 1952-2001*

Zomervakantie

In verband met de zomervakantie is het ADC gesloten van maandag 1 juli tot en met vrijdag 5 juli en vanaf maandag 31 juli tot en met 10 augustus. Vanaf maandag 13 augustus bent u weer iedere werkdag van 9.00 tot 17.00 uur van harte welkom.